

eul_wid: uxw-ag

Ἰωάννης ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης · John of Caesarea in Palestine

Disputation with a Manichaeon

Ἀντιλογία πρὸς Μανιχαῖον

Period: Ὀψιμαρχία [Late Antique](#)
Dialect: Κοινή Χριστιανική [Christian Koine](#)
Domain: Γραμματική [Grammar](#)
Format: Πραγματεία [Treatise](#)

[45] ΔΙΑΛΕΞΙΣ ἸΩΑΝΝΟΥ ὉΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΡΟΣ ΜΑΝΙΧΑΙΟΝ 1. ὉΡΘΟΔΟΞΟΣ. Εἰ τὸ σῶμα <ἐκ> τῆς ὕλης, ἡ δὲ ψυχὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ καθ' ὑμᾶς, ἐναντία δὲ ταῦτα, τὰ δ' ἐναντία οὐ συντίθεται ἄνευ τεχνίτου τινός, οἷον τὸ μέλαν καὶ λευκὸν ὑπὸ ζωγράφου καὶ ὑπὸ ἰατρῶν τὰ θερμὰ εἶδη τοῖς ψυχροῖς, τίς ὁ συναγαγὼν τὰ ἐναντία, ψυχὴν τε καὶ σῶμα, καὶ ἐν ζῶον ἐργασάμενος; 2. ΜΑΝΙΧΑΙΟΣ. Ὁ ἀγαθὸς θεός, ἀτάκτως κινουμένης τῆς ὕλης, λαβὼν μοῖραν τινα τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως τῇ ὕλῃ προσέπεμψε, δελεάσαι αὐτὴν βουλόμενος ἡ δὲ λαβοῦσα κατέπιε. Καὶ οὕτως ἐκ τῆς κράσεως ἀμφοτέρων τὰ σύνθετα γέγονεν. 3. ὉΡΘ. Ταῦτα μῦθοί τινές εἰσιν, πλέον τῆς ἀσεβείας τὸ ἀπίθανον ἔχοντες· πρῶτον μὲν ὅτι οὐδεὶς ἑαυτὸν συντίθησι πρὸς ἑτέρου γένεσιν· πρὸς τούτοις δὲ παθητὸς καὶ μεριστὸς ὁ θεὸς ἐντεῦθεν εὐρίσκεται, εἴ γε μέρος αὐτοῦ λαβὼν τῇ ὕλῃ προσέριψε· ἀλλὰ καὶ ἡ ὕλη τοῦ εἶναι κακὴ ἐλευθερωθήσεται, ἐρασθεῖσα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς καταπιοῦσα. Ἄλλως τε δὲ ἀπόκρινάι μοι ἐρωτῶντι· ἀσώματος ὁ θεός; 4. ΜΑΝ. Ναί, ἀσώματος. 5. ὉΡΘ. Πῶς οὖν ὁ ἀσώματος καὶ ἀπλοῦς τομὴν καὶ διαίρεσιν ὑπομένει; 6. ΜΑΝ. Ἄλλ' οὐ διαίρεσιν ἢ τομὴν γεγονέναι λέγω τῆς θείας οὐσίας, ἀλλὰ προβολὴν ὁμοούσιον τῷ προβαλλομένῳ, καὶ πρὸς τοῦτο διαμάχεσθαι χριστιανούς ὄντας ὑμᾶς οὐκ οἶμαι. Τὸν γὰρ υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ λόγον οὐ τμήμα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας φατέ, καὶ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ καὶ παρ' ὑμῖν ὁμολογεῖται καὶ εἰς τὸν κόσμον ἀπεστάλθαι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τῆς ἀγίας γραφῆς κηρύττεται· οὕτως οὖν, τομῆς μὴ γενομένης, ὁ ἀγαθὸς θεὸς δύνάμιν τινα θεῖαν προεβάλετο πρὸς τὸ ἐπισχεῖν τῆς ὕλης τὴν ἀταξίαν. 7. ὉΡΘ. Καὶ οὕτως ἐλεγχθήσει τῷ τῆς τομῆς ἐγκλήματι περιπίπτων. 8. ΜΑΝ. Ἐλεξον, καὶ πείσομαι τοῖς παρὰ σοῦ. 9. ὉΡΘ. Διηρῆσθαι τὴν ὕλην καὶ τὸν θεὸν ἰδίῳις τόποις οἶδα, πολλάκις ἀκηκοὺς παρὰ τῶν Μανιχαίων, καὶ ὥς τὸ μὲν νότιον τῇ ὕλῃ, τὸ δὲ βόρειον καὶ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν προσνέμεται τῷ ἀγαθῷ θεῷ. 10. ΜΑΝ. Οὕτως γὰρ ὁμολογοῦμεν. 11. ὉΡΘ. Πῶς οὖν οὐ δέδοικας τὴν τῆς τοσαύτης βλασφημίας ὑπερβολήν, περιγραφτὸν εἰσάγων τὸ θεῖον, ὃν ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον ὁμολογεῖς, καὶ ταῦτα ἀπὸ τῆς κακίστης ὕλης περιγραφόμενον; Πέρας γὰρ τῷ θεῷ δίδως, ἐν τόπῳ τοῦτον ὑποτιθέμενος· τόπος γάρ ἐστι πέρας τοῦ περιέχοντος, καθὼς περιέχει τὸ περιεχόμενον· περιεχόμενος δὲ ὁ θεὸς περιγραφτὸς πάντως ἐστίν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τὸν θεὸν περιέχων τόπος περιγράφεται κατ' ἐκεῖνο τὸ τέλος, καθὼς τῆς ὕλης τοῦ τόπου ἐφάπτεται. Καὶ οὕτως ὑπὸ περιγραφομένου τόπου περιγραφήσεται ὁ θεὸς καθ' ὑμᾶς, τοὺς τόπῳ τινὶ περιορίζοντας τὸν θεόν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν παρείσθω· εἰπέ δέ μοι, ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ μένοντα τὸν

θεὸν φῆς προβάλλεσθαι τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἐπὶ τὸν τῆς ὕλης ἐξαποστεῖλαι τόπον; 12.

[45]

(50) MAN. Ναί, τοῦτό φημι. 13. ὉΡΘ. Εἰ οὖν ἡ ἐκ θεοῦ προβολὴ ἐν ἐτέρῳ γέγονε τόπῳ, τοῦ θεοῦ ἐν ἐτέρῳ χωρίῳ διαμεΐναντος, πῶς οὐκ ἐμερίσθη τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως; Τὰ γὰρ διεστῶτα τοῖς τόποις πάντως καὶ ἀλλήλων διαιρεῖσθαι ἀνάγκη· καὶ οὕτως οὖν ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις κατὰ σὲ οὐκ ἐν τῷ θεῷ, ἀλλ' ἔξω τῆς αὐτοῦ γέγονεν ὑποστάσεως; Τὸ δὲ ἔξω τινὸς ὑπάρχον πάντως καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ διήρηται· ἡμεῖς δὲ οὐχ ἐπόμεθα ταῖς ὑμῶν ἀσεβείαις, οὐδὲ δύο ἀρχὰς διηρημένας τοῖς τόποις φαμέν, ἀλλ' ἓνα τοῦ παντὸς δημιουργὸν καὶ μίαν τὴν πάντων ἀρχὴν λέγοντες, πατέρα τε καὶ υἱὸν τὰ πάντα πληροῦν δογματίζομεν, πατέρα ἐν υἱῷ καὶ υἱὸν ἐν πατρὶ προσομολογοῦντες κατὰ τὸ λόγιον τὸ φάσκον· Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί, καὶ Πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἐμὰ ἐστί. Διὸ καὶ Ἰωάννης ὁ θεοφόρος, ὡς τὰ πάντα πληρώσεως τῆς ἀγίας τριάδος, περὶ τοῦ θεοῦ λόγου φησὶν· Εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Καθ' ὑμᾶς δὲ τοὺς Μανιχαίους οὐκ εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὰ ἀλλότρια, εἴ γε τῷ τῆς ὕλης ἐπῆλθε τόπῳ, τὰς ψυχὰς ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ πεπεδημένας καθ' ὑμᾶς βουλόμενος ἀνασῶσαι, ὥστε καὶ δι' ὧν ἀνεκαλέσω τὴν τομήν, τὴν πολλάκις ὑπὸ σοῦ λεχθεῖσαν, οἴομενος ἐκφεύγεσθαι τῆς θείας οὐσίας τὴν διαίρεσιν, οὐδ' οὕτως ἐκπέφυγας· εἰς τὴν αὐτὴν γὰρ ἀσεβειαν περιπέπτωκας. Ἀλλ' ὅθεν ἐξέβην τῷ λόγῳ, πάλιν ἐπάνειμι. Ἀποκρίναι οὖν ἡ ὕλη καθ' ἑαυτήν, ἄνευ τῆς πρὸς θεὸν συγκράσεως, ἀπλῆ ἐστὶν ἢ σύνθετος; 14. MAN. Σύνθετος. 15. ὉΡΘ. Ἐξ ἀπλῶν δὲ τὸ σύνθετον γίνεται; 16. MAN. Οὕτως ἔχει. 17. ὉΡΘ. Εἰ τοίνυν σύνθετος ἡ ὕλη, δῆλον ὡς ὑπὸ τινος ἐτέρου συντέθεται· οὐδεὶς γὰρ ἑαυτὸν πρὸς σύνθεσιν ἄγει. Πῶς οὖν ὑφ' ἐτέρου συντεθεῖσα ἀναρχὸς ἐστίν; Ἄλλως τε τὰ σύνθετα ἐκ διαφορῶν συντέθεται, ἢ προϋπαρχόντων ἢ καὶ συνθεωρουμένων ἀλλήλοις, ἐκ προϋπαρχόντων μὲν ὡς τὸ ἤλεκτρον τὸ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου συντεθέν, <ἐκ> συνθεωρουμένων δὲ ὡς ἥτις κεφαλὴ ἐξ ὀστέων καὶ σαρκῶν καὶ ὑμένων καὶ νεύρων· ταῦτα γὰρ ἅμα συνέστη διάφορα ὄντα, καὶ οὐδαμῶς ἕκαστον προϋπέστη τῆς ἐξ αὐτῶν συντεθείσης κεφαλῆς. Ἡ ὕλη οὖν, εἰ σύνθετός ἐστι καὶ αὕτη, οὐκέτι ἔσται μία ἀρχή, ἀλλὰ πολὺ πλείους, αὕτη καθ' ἑαυτὴν σύνθετος οὕσα καὶ ἄνευ τῆς πρὸς θεὸν συνθέσεως. 18. MAN. Ἀπλὴν οὖν φῆς εἶναι τὴν ὕλην; 19. ὉΡΘ. Οὐχ ἀπλὴν εἶναι λέγω τὴν ὕλην, ἀλλὰ δεικνύναι βούλομαι ὅτι οὐκ ἀναρχὸς ἐστίν, οὐδὲ ἀγέννητος ὡς σὺ φῆς, καὶ ὅτι σὺν ταῖς ποιότησιν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ παρήχθη, τῶν περὶ αὐτὴν ποιοτήτων ἀλλαττομένων ἀεὶ καὶ μεταβαινουσῶν ἄλλης εἰς ἄλλην ὅταν παρασταίῃ τῷ ταύτην παραγαγόντι θεῷ. Εἰ γὰρ ἀπλὴ ἐστὶ, πῶς ἐξ ἐνὸς ἀπλοῦ, φημὶ δὲ τῆς ὕλης, τὰ σύνθετα γέγονε σώματα; Πῶς δὲ ἐν τῷ ἐνὶ ἀπλῷ, τῇ ὕλῃ, δύο ἐναντία εὐρίσκομεν, γένεσιν καὶ φθοράν; Εἰ δὲ ἐξ αὐτῆς τὰ σώματα, σῶμα ἐξ ἀνάγκης καὶ αὕτη ἔσται· τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τινος σώματος σῶμα ὑπάρχει· εἰ δὲ σῶμα ἡ ὕλη καὶ σύνθετος· σύνθετος δὲ τυγχάνουσα, οὐκ ἔστιν ἀγέννητος, ὡς ἀποδέδεικται. [95]

(100) 20. MAN. Πόθεν οὖν νόσοι καὶ θάνατοι καὶ τοιαῦτα κακά; Εἰ γὰρ μὴ ἐξ ὕλης ἀνάρχου καὶ ἀγενήτου καὶ φύσει κακῆς ταῦτα τυγχάνει, ὁ θεὸς αἴτιος ἔσται τῆς τούτων γενέσεως. 21. ὉΡΘ. Τί γὰρ κακὰ νομίζεις τὰς νόσους καὶ τὸν θάνατον; Καίτοι θάνατος μὲν ἐλευθεροῖ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν καὶ τοῦ δεσμοῦ τῆς ὕλης ἀπαλλάττει, νόσος δὲ πάλιν τήκει τὸ σῶμα, ὅπερ σῶμα σὺ νομίζεις κακὸν ὑπάρχειν. Πολλάκις δὲ καὶ ἁμαρτίας ἐνεργεῖν κωλύει ἡ νόσος, ὥς ἔπραξεν ἂν ὁ νοσῶν, εἰ μὴ τῇ νόσῳ πεπέδητο. Ἄλλως τε ἀποκρίναί μοι πυνθανομένων· Δεῖ τὴν κακίαν μισεῖν; 22. MAN. Ναί. 23. ὉΡΘ. Πῶς οὖν ταύτην, ἣν μισεῖν προσποιεῖ, μεγίστως τιμᾷς, ὁμοίαν αὐτὴν λέγων τῷ ἀγαθῷ θεῷ, αἰδιὸν τε καὶ ἀναρχον καὶ ἀγέννητον; 24. MAN. Οὐχ ὁμοίαν αὐτὴν ποιούμεν τῷ ἀγαθῷ θεῷ. Οἶδαμεν γὰρ τὸν θεὸν ὕψιστον, ἀγαθόν, φωτεινόν, παντοκράτορα. Εἰ καὶ ἀναρχος οὖν ἡ κακία, ἀλλὰ πολὺ τοῦ θεοῦ ἀποδέει. 25. ὉΡΘ. Ἐοικας ἀγνοεῖν ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ φωτεινὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τοὺς ἀγίους ἀγγέλους, καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους κατὰ

μετουσίαν ἤτοι χάρισμα φθάνει. Ὁ μέντοι τῆς θείας φύσεώς ἐστι χαρακτηριστικόν, τὸ ἄναρχον καὶ ἀγέννητον, τοῦτο ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐνθεωρεῖται. Εἰ δὲ τῇ κακίᾳ δίδως τὰ κυρίως καὶ πρῶτως τῆς θείας φύσεως χαρακτηριστικά, πῶς οὐχ ὁμότιμος ἔσται τῷ θεῷ; Εἶπε δέ μοι πῶς παντοκράτορα λέγεις τὸν θεόν, εἴ γε κατὰ σὲ τῆς ὕλης καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς οὕτω κεκράτηκεν; 26. MAN. Ἀλλ' ἔσται καιρὸς ὅτε καὶ αὐτῆς κρατήσῃ. 27. ὍΡΘ. Οὐκοῦν οὕτω νῦν παντοκράτωρ ἐστίν, ἐπεὶ οὕτω κεκράτηκε τῆς αἰδιώους αὐτῷ συνούσης ὕλης, ὕστερον δὲ ὁ μὴ νῦν ἔχει προσγενήσεται αὐτῷ κατὰ σέ· δυνάμει γὰρ νῦν παντοκράτωρ ὑπάρχων, ὕστερον ἐνεργεῖα γενήσεται ἐξ ἀτελοῦς εἰς τελειότητα ἐρχόμενος. Ἀπόκριναι δέ μοι πῶς νῦν οὐκ ἔστι παντοκράτωρ, ὡς μὴ δυνάμενος ἢ ὡς μὴ βουλόμενος; Εἰ μὲν ὡς μὴ δυνάμενος, πῶς ὅλως παντοκράτωρ; Χρὴ γὰρ εἶναι τὸν παντοκράτορα αἰεὶ καὶ παντοδύναμον. Εἰ δὲ ὡς μὴ βουλόμενος, πρῶτον μὲν βασκαίνει τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἔπειτα δὲ καὶ αἴτιος τῆς κακίας εὐρίσκεται, δυνάμενος μὲν, μὴ βουλόμενος δὲ αὐτὴν ἀνελεῖν. 28. MAN. Πόθεν οὖν τὰ κακά; 29. ὍΡΘ. Οὐκ ἀκολουθίᾳ τινὶ λογικῇ ἢ παρὰ σοῦ πεῦσις γεγένηται. Χρὴ γὰρ εἰδέναι εἰ ἔστι κακόν, καὶ τί ἐστὶ τὸ κακόν, εἴθ' οὕτω ζητῆσαι πόθεν συνίσταται. 30. MAN. Οὕτω ζητήσωμεν. 31. ὍΡΘ. Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐστὶν οὐσία, τὰ δὲ ποιότης, τὰ δὲ ἐπιτηδεϊότης, τὰ δὲ ἐνέργεια. Καὶ οὐσία μὲν ἐστὶν ἐγώ, σύ· ποιότης δὲ λευκόν, μέλαν, γλυκύ, πικρόν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν ὑποκειμένοις σώμασι θεωρεῖται· ἐπιτηδεϊότης δὲ πρὸς ἣν πεφύκασι τὰ γεγονότα δυνάμει τοιαῦτα τυγχάνοντα, οἷον ἐπιτηδεῖως ἔχουσιν αἱ χεῖρες τέχνας ἐργάζεσθαι, γλῶσσα δὲ λόγῳ διακονεῖν, πόδες δὲ πρὸς βάδισιν, παιδίον δὲ πρὸς μάθησιν τεχνικὴν· ἐνέργεια δὲ ἐστὶν ἡ τοῦ κατὰ φύσιν πράξις, ἡ τοῦ ἀλόγου ὡς ἀλόγου, ἡ τοῦ λογικοῦ ὡς λογικοῦ. ^[145]

(150) Τί τοίνυν τῶν εἰρημένων ὀρίζῃ τὸ κακόν εἶναι; 32. MAN. Ἐνέργειαν· δῆλον δὲ ὅτι πᾶσα ἐνέργεια οὐσίας ἐστὶν ἐνέργεια. 33. ὍΡΘ. Πᾶσα μὲν ἐνέργεια οὐσίας ἐστὶν ἐνέργεια. Ἐρωτῶ δέ σε· ἡ κακία ἐνέργεια οὐσα καὶ οὐσία εἶναι δύναται; 34. MAN. Οὕτω φημί. 35. ὍΡΘ. Πρῶτον μὲν ἐναντίος σεαυτῷ ὑπάρχεις, ἐξ οὐσίας γενέσθαι λέγων τὴν ἐνέργειαν καὶ πάλιν οὐσίαν εἶναι τὴν ἐνέργειαν ὑποτιθέμενος· ὅθεν πάσης ἀμαθίας ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τοῖς ἄγαν ἀπίστοις διαλεκτικῆς οὐ διαφεύξῃ νοσῶν· ἐρωτῶ δέ σε, ἄρα πᾶσα ἐνέργεια κακὴ; 36. MAN. Οὐ πάντως. 37. ὍΡΘ. Ποίαν οὖν λέγεις κακὴν ἐνέργειαν; 38. MAN. Φόνον, μοιχείαν, ἀδικίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. 39. ὍΡΘ. Εἰ ὁ φόνος κατὰ σέ φύσει κακός, οἱ δικασταὶ τυμβωρύχους καὶ ἀνδροφόνους φονεύοντες κακῶς ποιοῦσιν; Καὶ πάλιν· τί δήποτε ὁ μὲν τῇ ἰδίᾳ γαμετῇ μινύμενος οὐχ ἀμαρτάνει, ἐν ἀλλοτρίᾳ δὲ τοῦτο ποιῶν ἀμαρτάνει, καὶ ταῦτα μιᾶς ἐνεργείας οὐσης τῆς μίξεως; Οἶμά σε διὰ τούτων καὶ ἄκοντα προσομολογεῖν ὅτι πᾶσα ἐνέργεια μέση ἐστὶ, ποικίλλεται δὲ τῇ γνώμῃ τοῦ μετιόντος, ἀρετὴ ἢ κακία γινομένη· ὁ μὲν γὰρ σωφρόνως τῇ ἰδίᾳ μίγνυται, ὁ δὲ ἀκολάστως τῇ ἀλλοτρίᾳ. 40. MAN. Ἡ ἐπιθυμία οὐκ ἔστι κακὴ; 41. ὍΡΘ. Οὐ πάντως· μέση γάρ ἐστὶ καὶ αὕτη, καὶ δυνατόν αὐτὴν κοσμηθῆναι τῇ τοῦ νοῦ ἐπιστάσει. Ἀμέλει καὶ καλῶν ἐστὶν ἐπιθυμῆσαι· ὁ μὲν γὰρ ἐστὶ φιλόπτωχος, ὁ δὲ φιλάργυρος, καὶ ὁ μὲν παιδοποιίας χάριν τῇ μίξει κέχρηται, ὁ δὲ χάριν ἡδονῆς. 42. MAN. Τοῦτό μοι εἶπέ, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀφθάρτου θεοῦ ἡ φθορὰ τῶν σωμάτων καὶ ἡ σῆψις ἐγένετο; 43. ὍΡΘ. Τὸ ἕκ τινος πολλαχῶς λέγεται· ἔστι γὰρ ἐξ ἐμοῦ μὲν ὁ υἱός μου ὁμοούσιος ἐμοί, ἐκ δὲ τοῦ τέκτονος τὸ βάθρον, ἐκ δὲ τῆς γῆς οἱ καρποί, ἐκ τοῦ βασιλέως δημεύσεις. Ἡμεῖς τοίνυν οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ φαμεν εἶναι τὴν φθοράν, βουλήσει δὲ αὐτοῦ ἐνεργεῖσθαι συμφερόντως ἡμῖν. Εἰ γὰρ φθαρτῶν ὄντων τῶν πραγμάτων, οὕτω περὶ αὐτὰ μεμήναμεν, ὡς δικαστήρια καὶ πολέμους κατ' ἀλλήλων κινεῖν, τί οὐκ ἂν ἐτολμήσαμεν, εἰ ἀφθαρτα ταῦτα παρήγαγεν; Πῶς δὲ καὶ αἴσθησιν ἐμέλλομεν τῆς δωρεᾶς λαβεῖν τῆς ἀφθάρτου ζωῆς, ἣν ἡμῖν ἐφιλοτιμήσατο ὁ κύριος ἡμῶν, εἰ μὴ πρότερον ἐν πείρᾳ γεγόναμεν τῆς φθαρτῆς ταύτης καὶ ἐπικήρου ζωῆς, εἰς ἣν ἡμᾶς προαγωνίσασθαι καλῶς ἔχειν ἐδοκίμασεν; Ἄλλως τε δέ, εἰ ἡ φθορὰ κακόν, ἡ γένεσις πάντως ἀγαθόν, ἀλλὰ μὴν περὶ τὸ αὐτὸ

σῶμα γένεσις καὶ φθορά, οὐκ ἄρα τὸ σῶμα φύσει κακόν, ὡς ὑμεῖς διαβεβαιούσθε τὸ σῶμα τῆς κακίας εἶναι δογματίζοντες. Διὰ τί δὲ ἃ μὲν νομίζεις εἶναι κακὰ τῶν σωμάτων θεωρεῖς τε καὶ λέγεις, τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν ἀγαθὰ παρατρέχεις; Πρῶτον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἐκ γῆς ἀναδιδομένων καρπῶν τρεφόμεθα τε καὶ συνιστάμεθα· ἐκ δὲ λίθων καὶ ξύλων, οἴκους κατασκευάζομεν, δι' ὧν ὄμβρου καὶ κρύους ἐλευθερούμεθα, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἡλίου τὸ καυσῶδες ἐκκλίνομεν, ὃν σὺ θεοποιῶν οὐκ αἰσχύνῃ, σιδήρῳ δὲ οὐ μόνον τὴν γῆν ἀροῦμεν, ἀλλὰ καὶ πολεμίους ἐπιόντας φυλαττόμεθα. ^[195]

(200) Εἰ δὲ τούτοις ἐλεγχόμενος ἐπιμένεις σῆψιν καὶ δυσωδίαν προβαλλόμενος, ἴσως ἀγνοεῖς ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς μετασχόντα μᾶλλον τὴν σῆψιν καὶ δυσωδίαν ὑφίσταται. Τοῦ ἀγαθοῦ δὲ θεοῦ καθ' ὑμᾶς ἡ ψυχὴ οὐσία ἐστίν· ὁ ἀγαθὸς οὖν θεὸς αἷτιος ἔσται ὧν νομίζεις κακῶν, τῆς σήψεως τε καὶ δυσωδίας. 44. MAN. Εἰ μὴ ἔστι κακὰ, διὰ τί νόμοι κολάζουσιν αὐτά; 45. 'ΟΡΘ. Τοῦτο μάλιστα ἐλέγχει τὴν σὴν φρενοβλάβειαν· εἰ γὰρ μὴ ἐφ' ἡμῖν ἦν τὸ κακὰ καὶ ἀγαθὰ ποιεῖν, οὐκ ἂν ἐκόλαζον τοὺς κακούργους οἱ νόμοι, οἵτινες πολλάκις οὐ τὴν πρᾶξιν σκοποῦσιν, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν τοῦ πράξαντος ἐξετάζουσιν· οἷον ἔρριψέ τις ξύλον καὶ ἄκων ἀνείλε τινα, οὐ κρίνουνσι φόνου τὸν ἐργασάμενον· ἐμίγη τις ἄκων ἄλλοτρίᾳ τινὶ γυναικί, ἐπὶ κλίνης αὐτοῦ κοιμωμένην εὐρών, ὡς τῇ ἑαυτοῦ μιγνύμενος γαμετῇ, ἀπολύουσι μοιχείας τὸν κατηγορούμενον, εἰ τοῦτο δειχθείη. Ἀποκρίναι δέ μοι, διὰ τί τὸν ἥλιον προσκυνεῖτε; 46. MAN. 'Ότι φωστήρ ἐστι τοῦ κόσμου, τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ γέννημα. 47. 'ΟΡΘ. Σῶμά ἐστιν ἡ ἀσώματος; 48. MAN. Ἀσώματος. 49. 'ΟΡΘ. Καὶ πῶς ὁ ἀσώματος σωματικῶς ὁρᾶται; Τὰ μὲν γὰρ ἀσώματα νοητῶς θεωρεῖται, ὁ δὲ ἥλιος αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ περιγραφῇ σώματος καταλαμβάνεται. Ἄλλως τέ ἐστὶ τι τῶν ἀσωμάτων σωματικὰς ἔχον ποιότητας; 50. MAN. Οὐ νομίζω. 51. 'ΟΡΘ. Ἀλλὰ μὴν ὁ ἥλιος σωματικὰς ἔχει ποιότητας· θερμός τε γάρ ἐστι καὶ ξηρός· αὐτὰ δὲ σωμάτων ποιότητες· σῶμα ἄρα ἐστὶ καὶ ὁ ἥλιος. Πῶς δὲ οὐκ ἐρυθριᾶτε, σέβοντες ὃν μισεῖν ὠφείλετε ὡς ἐναντία ποιοῦντα τοῦ δόγματος ὑμῶν; 52. MAN. Διὰ τί ἐναντία; 53. 'ΟΡΘ. 'Ότι τὰ σώματα, ἃ τῆς κακίας ὑμεῖς εἶναι λέγετε, τρέφει τε καὶ συγκροτεῖ. Καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, μὴ τῇ πείρᾳ μαχόμενος. Εἰπέ δέ μοι καὶ τοῦτο, κρίσιν ὁμολογεῖς; 54. MAN. Ναί. 55. 'ΟΡΘ. Τίς ὁ κρίνων καὶ τίς ὁ κρινόμενος; 56. MAN. Κρίνει μὲν ὁ ἀγαθὸς θεός, κρίνεται δὲ ἡ ἀμαρτήσασα ψυχὴ. 57. 'ΟΡΘ. Ἀλλ' ἑαυτὸν ἀμαρτήσαντα κολάζων εὐρίσκεται ὁ θεός, εἴπερ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστὶν ἡ κρινομένη ψυχὴ. Πῶς δὲ ὅλως κρίνεται μὴ ἐκουσίως ἐργασαμένη τὸ πονηρόν; Ἀνάγκη γὰρ φύσεως καὶ οὐ προαιρέσει γίνεσθαί φατε τὰ κακὰ. 58. Ἀλλ' ἐπειδὴ δύο ἀρχὰς εἶναι φατε, θεὸν καὶ ὕλην, καὶ τὸν μὲν θεὸν ἀγαθόν, τὴν δὲ ὕλην πονηράν, καὶ ἐκάστη φύσει κεχωρισμένον καὶ ἰδιάζοντα τόπον ἀφορίζειν τολμᾶτε καὶ ἑτέρους δὲ τούτοις ἐπισυνάπτετε μύθους, ὅτι θεωρήσασα ἡ ὕλη τὸ φῶς τοῦ θεοῦ εἰς ἔρωτα ἦλθε, καὶ ὥρμησε πρὸς τὸ φῶς· ἦν ἰδὼν ὁ ἀγαθὸς θεὸς πρὸς πόλεμον παρασκευαζομένην τῆς οἰκείας οὐσίας μέρος ἀποτεμῶν ἐνέβαλε ταύτη, ἡ δὲ λαβοῦσα ἐγέννησε πάντα τὰ σώματα, ἐπεὶ οὖν ταῦτά φατε, ἀνατροπὴν τούτων σύντομον ποιήσομαι. ^[245]

(250) 59. Πρῶτον οὖν ἐξεταστέον τὴν πρᾶξιν, εἰ ἀρμόττουσα καὶ κατάλληλός ἐστι τῇ φύσει τοῦ θεοῦ, εἴτα τῆς πράξεως τὸν σκοπὸν, εἴτα τὸ τέλος. Εἶδωμεν τοίνυν ἐπὶ θεοῦ πρῶτον, εἰ ἀρμόττει τῇ τοῦ θεοῦ φύσει τὸ πραχθὲν ὑπ' αὐτοῦ. Τί τοίνυν κατὰ φύσιν ἐστὶ τῷ θεῷ; Δηλονότι τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἄφθαρτον καὶ τὸ ἀγαθὸν καί, καθ' ὑμᾶς τοὺς Μανιχαίους, τὸ ἐν τῷ οἰκείῳ μεῖναι τόπων. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις, κατὰ τὴν ὑμῶν ὑπόθεσιν, ἐναντία τῇ φύσει δείκνυται· λυμαίνεται γὰρ πᾶσι τοῖς εἰρημένοις. Οὔτε γὰρ εἷς ἀγέννητος διαμένει ὁ εἷς ἀγαθὸς θεός, ὅταν εἰς δύο ἢ καὶ πλείονα ἀγέννητα διαιρεθῇ. Οὔτε μὴν ἄφθαρτος ὁ μερισθεὶς διαμένει, ἀλλ' οὔτε ἀγαθός. Πῶς γὰρ ἀγαθὸς ὁ ἑαυτῷ ἐχθράνας, καὶ μέρος τι ἑαυτοῦ προδοὺς τοῖς πολεμίοις; Πῶς δ' ἂν εἴη ἀγαθός, ἑαυτὸν μὲν ἐλευθερῶν διὰ τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως, ἐπ' ὀλέθρῳ δὲ τῶν δημιουργηθέντων τοῦτο ποιῶν; Ἀλλ' οὔτε ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ διέμεινε παντελῶς μετέπεσε γὰρ αὐτοῦ μέρος ἐπὶ τὸν

τόπον τῆς ὕλης. 60. Δεύτερον ζητητέον εἰ τῷ σκοπῷ ἀκόλουθός ἐστιν ἡ πράξις. Τίς οὖν ὁ σκοπός; Δῆλον ὅτι ἡ νίκη. Δείκνυται δὲ καὶ τῷ σκοπῷ ἐναντίως ἔχουσα ἡ πράξις· δῆλον γὰρ ὅτι ὁ ἠνωμένος τοῦ μερισθέντος ἰσχυρότερος, καὶ ὁ κατὰ φύσιν τοῦ παρὰ φύσιν τραπέντος δυνατώτερος, καὶ ὁ ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ μένων τοῦ μεταπεσόντος εἰς ἕτερον τόπον. Τί οὖν ἀκόλουθον καὶ πρεπῶδες τῷ σκοπῷ; Τηρῆσαι μᾶλλον τὴν ἰσχύν, καὶ μὴ τῇ διαστάσει ἀσθενεστέραν ταύτην ποιῆσαι. 61. Εἶδωμεν δὲ καὶ τὸ τρίτον, εἰ κατάλληλος τῷ τέλει ἡ πράξις. Τί οὖν τὸ ἐκ τῆς νίκης τέλος φατέ; Ἡ γὰρ τὴν φυλακὴν τῆς συστάσεως τοῦ θεοῦ ἐρεῖτε πάντως, ἢ τὴν ἐλευθερίαν, ἢ τὸ τοῦ οἰκείου τόπου μὴ μεταστῆναι, ἢ ἵνα ἀναιρεθῇ ἡ ὕλη, ἢ ἵνα μεταβληθῇ ἐπὶ τὸ κρεῖττον. Ἄλλ' ἡ πράξις τὸ ἐναντίον τούτοις ὑπαγορεύει νοεῖν. Οὔτε γὰρ ἡ σύστασις τοῦ θεοῦ ἐν τῷ κατὰ φύσιν διέμεινε, προδοθέντος τοῦ μέρους, οὔτε ἡ ἐλευθερία· ἐδόυλευσε γὰρ τῇ γενέσει τοῦ κόσμου, ἐξ ἑαυτοῦ μέρος τοῖς δημιουργηθεῖσιν ἐνθεῖς. Οὔτε δὲ ἐν τῷ οἰκίῳ διέμεινε τόπῳ, μεταστάντος τοῦ μέρους ἐπὶ τὴν ὕλην. Οὔτε δὲ ἡ φύσις τῆς ὕλης ἀνῆρέθη ἢ μετεβλήθη· ἔμεινε γὰρ ὁ ἦν ἐξ ἀρχῆς ἀμετάτρεπτος, ὥστε πανταχόθεν ἕωλον καὶ μωρὰν δείκνυσθαι τὴν ὑπόθεσιν ἣν μυθολογοῦντες συνεθήκατε. 62. Ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς αἰτίας κακὰ τῶν τόπων, ὧν ὑποτίθεσθε, τῆς ἀσεβείας ὑμῶν ἐλέγξει τὴν ἀτοπίαν. Ἐκ μὲν οὖν τῆς ἐνεργείας ἀνατρεπτέον οὕτως· εἰ ἐναντία αἱ φύσεις, ἐναντία καὶ αἱ ἐνέργειαι. Εἰ οὖν ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια ποιητικὴ ὁμολογεῖται, ἡ τῆς ὕλης παθητικὴ ἔσται. Εἰ δὲ τοῦτο, ὑπόκειται ἄρα τῷ θεῷ καὶ δουλεύει ἡ ὕλη· εἰ δὲ ὑπόκειται καὶ δουλεύει, οὐκ ἄρα ἀγέννητός ἐστιν. Ἄλλως τε ἢ αἱ δύο ποιοῦσιν, ἢ αἱ δύο πάσχουσιν, ἢ ἡ μὲν ποιεῖ, ἡ δὲ πάσχει, ἢ αὐταὶ καὶ ποιοῦσι καὶ πάσχουσιν. Ἄλλ' εἰ μὲν αἱ δύο ποιοῦσιν, θεοὶ ἔσονται, εἴ γε τὸ ποιεῖν θεοῦ μετὰ τοῦ καὶ ὕλας ἐπινοεῖν. ^[295]

(300) Εἰ δὲ πάσχουσιν ἀμφότεραι, ὕλαι ἔσονται αἱ δύο, καὶ ἕτερος ὁ ποιητὴς ζητηθήσεται. Εἰ δὲ ἡ μὲν πάσχει, ἡ δὲ ποιεῖ, ἡ μὲν πάσχουσα γενητή, ἡ δὲ ποιοῦσα ἀγέννητος. Εἰ δὲ αἱ δύο πάσχουσι καὶ ποιοῦσι, καθὼς μὲν ποιοῦσι, θεοὶ ἔσονται, καθὼς δὲ πάσχουσιν, ὕλαι. Αἱ αὐταὶ οὖν ἔσονται θεοὶ καὶ ὕλαι, γενηταὶ καὶ ἀγέννητοι. 63. Κακὰ τῆς αἰτίας δὲ ἐλεγκτέον ὑμᾶς. Τί τὸ αἴτιον τοῦ εἶναι τὴν ὕλην κακὴν ὑποτίθεσθε; Ἡ γὰρ διότι ἀγέννητος καὶ ἀρχή, ἢ διότι ὕλη, ἢ διότι σῶμα, ἢ διότι διαιρεῖται καὶ μεταβάλλεται; Ἄλλ' εἰ μὲν διότι ἀγέννητος καὶ ἀρχή, καὶ ὁ θεὸς τοιοῦτος. Εἰ δὲ διότι ὕλη, ὕλη δὲ προσαγορεύεται διὰ τὸ ὑποκεῖσθαι εἰς γένεσιν τῶν ἐξ αὐτῆς, διὰ τοῦτο κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν οὐκ ἀγαθὸς ὁ θεός· ὑπόκειται γὰρ εἰς γένεσιν τῶν ἐξ αὐτοῦ ψυχῶν καὶ ἀγγέλων, ὡς ὑμεῖς οἱ Μανιχαῖοι δογματίζετε. Εἰ δὲ διότι σῶμα, οὐχὶ αὕτη ἡ αἰτία τοῦ εἶναι σῶμα, ἀλλ' ὁ θεός, εἴ γε πρὸ τοῦ ἐμβαλεῖν τὸ ἐξ αὐτοῦ μέρος τῇ ὕλῃ οὐκ ἦν σῶμα. Εἰ δὲ διότι διαιρεῖται καὶ μεταβάλλεται, καὶ ὁ θεὸς καθ' ὑμᾶς τοῖς αὐτοῖς ἐνεχόμενος κακοῖς ἔσται· εἰ γὰρ διαιρεῖται εἰς γενέσεις ἀγγέλων καὶ ψυχῶν, τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ οὐ θεοί, δῆλον ὅτι οὐ μόνον διηρέθη, ἀλλὰ καὶ μετεβλήθη. Εἰ δὲ οὐδὲν τούτων φατέ αἴτιον εἶναι τοῦ κακὴν ὑπάρχειν τὴν ὕλην, ἀλλὰ τὸ ταύτην ἀμαρτάνειν, ἰστέον ὡς οὐδὲν τῶν κατὰ φύσιν ἐξ ἀνάγκης γινομένων ἀμάρτημα τυγχάνει· πᾶσα γὰρ ἀμαρτία ἐκ προαιρέσεως γίνεται. Ἡ δὲ προαίρεσις ἐκ ψυχῆς, ἡ δὲ ψυχὴ οὐσία θεοῦ καθ' ὑμᾶς· ἐκ θεοῦ ἄρα ἡ ἀμαρτία καὶ οὐκ ἐκ τῆς ὕλης, κατὰ τὸ ὑμῶν ἀσεβέστατον δόγμα. 64. Κακὰ τῶν τόπων δέ, ὧν ὑμεῖς ὑποτίθεσθε τὸν μὲν τῷ θεῷ, τὸν δὲ τῇ ὕλῃ προσνέμοντες, ὑμᾶς ἀπελέγξω μηδὲν ὑγιὲς δογματίζοντας. Εἰ γὰρ ἀγέννητος ὁ θεὸς καὶ ἡ ὕλη, ἑκάτερος δὲ ἐν τόπῳ τυγχάνει καθ' ὑμᾶς, ὁ δὲ τόπος ἕτερός ἐστι κατ' οὐσίαν τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων, συμβήσεται τοὺς τόπους συναγενήτους εἶναι τοῖς ἐν αὐτοῖς. Καὶ οὕτως οὐ δύο τὰ ἀγέννητα, ἀλλὰ τέσσαρα, θεὸν καὶ ὕλην καὶ ἑκατέρου τὸν τόπον, εὐρήσεις. Εἰ δὲ τοὺς τόπους πρεσβυτέρους φατέ τῶν ἐν αὐτοῖς, οὐκέτι ὁ θεὸς καὶ ὕλη ἀγέννητοι ἔσονται, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ τούτων προϋπάρχοντες τόποι. Εἰ δὲ τὸν θεὸν καὶ τὴν ὕλην πρὸ τῶν τόπων εἶναί φατε, ἄρα οὐκ ἦσαν κευχωρισμένοι θεὸς καὶ ὕλη, ἀλλ' ἐν ἀλλήλοις ὑπῆρχον· οὐ γὰρ ἦν οὕτω τόπος ὁ διορίζων.

Καὶ οὕτως ὁ τῆς παρ' ὑμῖν ἐναντιότητος διαλυθήσεται λόγος· οὐ γὰρ ἐν ἀλλήλοις ὑφίστασθαι δύναται τῶν ἐναντίων ἡ φύσις, ὥστε πανταχόθεν ὑμῶν ἀπελήλεκται ἡ μυθώδης τερατολογία.
65. Μὴ οὖν ἑαυτοὺς τε καὶ ἑτέρους τοῖς τῆς ἀσεβείας περιπείρετε δόγμασιν, ἀλλὰ προσδραμόντες τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας, τὸν ζόφον τῆς ἀγνοίας ἐκκαθάρατε τῶν ψυχῶν. Αὐτεξουσιότητι γὰρ καὶ οὐκ ἀνάγκῃ φύσεως ἄνθρωποι τὸ δοκοῦν ἐν αἰρέσει ποιούμεθα. ^[340]